

UDK 811.163.42'373.45:811.112.2

Pregledni članak

Rukopis primljen 20. IV. 2008.

Prihvaćen za tisak 26. IX. 2008.

Aneta Stojić

Filozofski fakultet

Omladinska 14, HR-51000 Rijeka

astojic@ffri.hr

NJEMAČKE POSUĐENICE I HRVATSKI EKVIVALENTI

Broj njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku je manji nego što bi se moglo očekivati, s obzirom na to da je višestoljetna politička i kulturna povezanost Hrvatske s habsburškom državom uvjetovala izravni dodir njemačkoga i hrvatskoga jezika. Razlog je tome jezična politika koja se svjesno odupirala snažnom utjecaju njemačkoga jezika na hrvatski, dajući u standardnome jeziku prednost hrvatskim riječima. U supstandardnom jeziku se, međutim, održao veći broj njemačkih posuđenica, iako za te riječi postoje hrvatski ekvivalenti. U ovome će se radu preispitati odnos njemačke posuđenice i njezine domaće zamjene, tj. u kojoj mjeri je hrvatski ekvivalent uspješna zamjena njemačkoj posuđenici kao i to o čemu sve ovisi ta uspješnost.

1. Hrvatsko-njemačke jezične veze

Hrvatsko-njemački jezični dodiri počinju još prije doseljenja Hrvata u svoju novu domovinu i traju kontinuirano, različitim intenzitetom, sve do danas. Nesumnjivo su te veze ostavile duboki trag, kako na stariju tako i na noviju hrvatsku povijest. Odnos njemačke kulture i civilizacije u Hrvatskoj, a time i njemačkoga spram hrvatskoga jezika bio je takav da je morao imati za posljedicu utjecaj njemačkoga jezika na hrvatski, a ne obratno (Babić 1990: 214). Naprednija je zapadna kultura i civilizacija posredstvom Nijemaca dala mnoge stečevine kao i nazive za njih i gotovo nema nijednoga segmenta ljudske djelatnosti koji je ostao mimo tih utjecaja. Tako su višestoljetni dodiri njemačkoga govornog područja s hrvatskim imali za posljedicu veliki broj germanizama u hrvatskome jeziku. Prve su posuđenice preuzete još u vrijeme prije naseljenja hrvatskoga naroda u svoju današnju domovinu. Slavenski su narodi prije seobe u svoj jezični idiom primili nekoliko stotina njemačkih posuđenica. Riječ je o

sveslavenskim germanskim posuđenicama kao što su *badanj*, *bukva*, *čabar*, *ka-bao* itd. koje su danas činjenica hrvatskoga standardnog jezika i imaju status usvojenice. Uz ove posuđenice, koje svjedoče o kulturnim vezama između Germana i Slavena, postoje kao posljedica njihovih ratnih razmirica i riječi koje upućuju na ratnu organizaciju Germana koju su preuzeli Slaveni, npr. *bradva*, *brnjica*, *vladati*, *mač* itd. (Žepić 1996: 212).

Početak izravnih hrvatsko-njemačkih dodira datira iz vremena doseljenja Hrvata na prostore današnje Hrvatske čime dolaze u susjedstvo moćne Franačke. U razdoblju personalne unije (1102.–1526.) njemačke riječi izravno preko njemačkih kolonijalista ali i posredstvom mađarskog jezika ulaze u hrvatski jezik. Ipak, najplodnije je razdoblje posuđivanja za vrijeme Habsburške Monarhije i Austro-Ugarske Monarhije (1527.–1918.) kada su se jezičnom posuđivanju otvorile velike mogućnosti. Ta se čvrsta i trajna povezanost Hrvatske s Austrijom može smatrati kulturno-povijesnim temeljem hrvatsko-njemačkoga jezičnog dodira u Hrvatskoj (Žepić 2002: 214) kojim je ostvaren sociolingvistički kontekst za neposredno posuđivanje u suživotu hrvatskih i njemačkih govornika na jednom području što se odražava u posuđivanju riječi iz svih oblasti ljudskoga djelovanja. Njemački je jezik osobitu ulogu imao na hrvatskim prostorima Vojne krajine koju je u prvoj polovici 16. stoljeća osnovalo habsburško carstvo za obranu od turskih napada. Uživajući status službenoga i zapovjednoga jezika, njemački je jezik dao mnoge administrativne i vojne nazive, npr. *geler*, *logor*, *lozinka*, *špalir* itd. Krajem 17. stoljeća uslijedio je veliki val naseljavanja Nijemaca u hrvatske krajeve. Bliski suživot njemačkih doseljenika i Hrvata te snažan položaj koji je njemački jezik uživao u 18. i 19. st., postavši čak i službenim jezikom, u Hrvata rezultirao je velikim utjecajem na autohtono stanovništvo i na sve segmente njegova svakodnevnog života, pa čak i na tradiciju i običaje.

Nakon smrti Josipa II. 1790. godine nastupilo je razdoblje u znaku neprestanih promjena političkih sustava u hrvatskim zemljama. Mladi hrvatski intelektualci, koji su se uglavnom školovali na sveučilištima u Beču, Pešti, Grazu i Pragu te se tamo upoznali s naprednim idejama, postali su nositelji procesa nacionalnoga ujedinjenja. Najistaknutiji je predstavnik bio Ljudevit Gaj, a njegov je prvi korak prema ujedinjavanju hrvatskih zemalja bio stvaranje jedinstvenoga književnog jezika za sve Hrvate. Utjecaj je njemačkoga jezika u Hrvatskoj još više porastao jer je u to vrijeme sporenja oko standardiziranja hrvatskoga književnog jezika na podlozi novoštokavskoga narječja te potiskivanja kajkavskoga, njemački jezik u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u gradu Zagrebu predstavljao jedini način komunikacije među obrazovanim ljudima, pa tako i među vođama ilirskoga pokreta. Njemački je jezik postao jezikom premoščivanja. Lju-

devit Gaj i Ivan Kukuljević svoje su političke govore najprije sastavljali na njemačkom, da bi ih onda preveli na narodni jezik. Ivan Trnski pisao je 1839. godine: «I ja sam prije latinštini i nemčarenju služio, njima sam robovao» (Kessler 1986: 74). Njemački je jezik bio «statusni jezik» jer su se njime služili srednji i viši sloj društva, smatrajući narodni jezik jezikom prostoga puka. Ta se društvena dominacija njemačkoga jezika održala u hrvatskim i slavonskim gradovima do 1918. godine kada se raspala austro-ugarska državna zajednica. Dominantnost njemačkoga jezika koja je započela u zadnjim desetljećima 18. stoljeća jenjava u razdoblju do raspada Monarhije. Njemački je jezik ipak do kraja austro-ugarske vladavine ostao jezikom nadregionalne komunikacije. To je bio jezik politike, privrede i znanosti za cjelokupnu javnost unutar Monarhije te je poznavanje njemačkoga jezika bilo nužno za stjecanje reputacije unutar društva (Kessler 1986: 72). Nakon raskida s Austro-Ugarskom Monarhijom Hrvatska više nije u izravnom kontaktu s njemačkim govornicima. Završetkom drugoga svjetskog rata njemački je jezik anatemiziran jer se smatrao jezikom nacističke okupatora (Žepić 1996: 318). Tek nakon raskida Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom, njemački jezik postupno opet postaje nastavni predmet u hrvatskim školama i zauzima drugo mjesto iza engleskoga jezika (Žepić 2002: 220).

Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. st. dolazi do masovnoga odlaska Hrvata na privremeni rad u inozemstvo, a najveći dio njih odlazi u zemlje njemačkoga govornog područja. Pored jezičnoga miješanja koje se uglavnom odvija kod djece rođenih i odraslih u stranoj zemlji, dolazi i do jezičnoga posuđivanja u nas, što je vidljivo u riječima kao *gastarbajter*, *ofental*, *bauštela*, *robau* i dr. U novije vrijeme i dalje možemo pratiti utjecaj njemačkoga jezika na hrvatski putem tehnike, telekomunikacije i putem slobodnoga tržišta.

2. Njemačke posuđenice u hrvatskome jeziku

Strani i domaći lingvisti koji su se bavili pitanjem njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku¹ utvrdili su između 2000 do 3000 hrvatskih njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku. Utvrđeni broj varira s obzirom na to da autori u svojim radovima polaze od različitoga tretiranja njemačke posuđenice. Naime, njemačke posuđenice nemaju sve isti status. Na tu činjenicu upozorio je Stjepan Babić navodeći da njemačke posuđenice treba raščlaniti prema sljede-

¹ Od većih sintetskih radova mogu se izdvojiti: Miloš Trivunac: *Nemački uticaji u našem jeziku* (1937.); Hildegard Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen* (1958.); Edmund Schneeweis: *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht* (1960.); Ivo Medić: *Kulturno-historijsko značenje i lingvistička analiza njemačkih pozajmljenica kod zagrebačkih obrtnika* (1962.).

ćim kriterijima: prema pravom podrijetlu, prema vremenu preuzimanja, prema stupnju prilagođenosti te statusu njemačke posuđenice u hrvatskome standardnom jeziku (Babić 1990: 214–224). Držeći se ovih kriterija, S. Babić je od oko 3000 njemačkih posuđenica koje je u svojem radu *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht* (1960.) popisao Edmund Schneeweis, utvrdio samo 88 riječi koje smatra pravim germanizmima². To su riječi koje su neposredno iz njemačkoga jezika preuzete u hrvatski jezik, koje su se potpuno prilagodile jezičnomu sustavu hrvatskoga jezika te imaju standardnojezični status. Kod utvrđivanja ovoga broja, S. Babiću je kao polazište poslužio popis njemačkih posuđenica koji je utvrdio E. Schneeweis. Brojčano njemačkih posuđenica razvrstanih prema navedenim načelima u standardnome hrvatskom jeziku ima više. Analizom rječnika hrvatskoga jezika autora Vladimira Anića (2005.) A. Stojić je utvrdila brojku od 188 takvih njemačkih posuđenica (Stojić 2006). Ovaj relativno mali broj njemačkih posuđenica u standardnome hrvatskom jeziku treba objasniti purističkim nastojanjima hrvatskih jezikoslovaca. Jer, kako je hrvatski jezik u cijeloj svojoj povijesti bio izložen snažnom utjecaju drugih jezika jasno je da se kao prirodna reakcija razvila puristička tendencija kojom se nastojalo očuvati jezičnu samobitnost i prepoznatljivost kao oblik nacionalne samobitnosti (Turk 1996: 65). Stoga je u hrvatskome jeziku oduvijek bila jasno izražena težnja za jezičnom čistoćom. Ona je prisutna u hrvatskome književnom jeziku već od samih njegovih početaka i obilježila je čitavu njegovu povijest. Najeksplicitniji je u standardnome razdoblju od polovice 18. stoljeća (Samardžija 1993: 7–23). Najgušći normativni filter za njemačke posuđenice postojao je za vrijeme hrvatskoga narodnoga preporoda, kada su obrazovani Ilirci proskribirali upotrebu njemačkih riječi. Ljudevit Gaj je 1842. godine potaknuo izdavanje *Němačko-ilirskog slovara* koji su sastavili Ivan Mažuranić i Jakov Užarević. Glavni je motiv koncipiranja ovoga rječnika bila želja da se potisnu strane riječi iz narodnoga jezika. Kako za veliki broj njemačkih riječi nije postojao hrvatski ekvivalent u narodnome jeziku, posegnulo se za prevođenjem njemačkih riječi. Na taj je način u obliku kalkova njemački jezik ostavio trajne tragove u hrvatskom jeziku (Kessler 1986: 159). Purizam je u tom smislu *nužan preduvjet za stvaranje prevedenica* (Muhvić-Di-

² Babić navodi sljedeće prave germanizme: bernardinac, bunt, ceh, cehmajstor, cilj, cin(a)k, cviker, cvilih, čabar, doboštorta, dret(v)a, ementaler, friški, futrola, galg(e)nhumor, generalštab, gradl, gredelj, gris, grunt, haringa, hohštapler, izba, jahta, kabao, kamgarn, kanta, kibic(er), kifla, kit, knez, krajcara, kralj, kran, krumpir, kuga, kugla, kuhati, lajtmotiv, lanac, letva, likovo, logor, lozinka, lug, luteran, malc, malcbonbon, marka, mito, pehar, planka, plug, pohati, puška, rana, rendgen, ribati, ring, risati, rizling, sekser, šalter (prozorčić), šerpa, šiber, šinja, škaf, škare, škoda, šlager, šminka, šnaps(1), šperploča, štab, štafelaj, streber, štruca, šuft, šunka, šupa, šverc, švercer, talir, taška, tratina, valcer, vergl, vic.

manovski 1992: 109), poticaj da vlastitim osposobljavanjem jezik ne preuzima gotova tuđa rješenja, nego stvara vlastite izraze.

Bogoslav Šulek, jedan od najistaknutijih leksikografa toga vremena i tvorac dvaju rječnika (*Deutsch-kroatisches Wörterbuch I.–II.*, 1860. i trojezični *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, 1874.–1875.), u svojim je djelima iskazivao sklonost jezičnom purizmu i težnji da se hrvatski standardni jezik oslobodi mnogih stranih «naplavina», a ponajviše njemačkih. I ostali hrvatski puristi toga vremena svoje su purističke težnje usmjerili u prvome redu prema njemačkom jeziku, te se može reći da je opiranje germanizima glavna značajka hrvatskoga purizma od preporoda do kraja 19. st. (Samarđžija 1993: 10). Položaj njemačkoga jezika ni u 20. st. zbog povijesnih zbivanja nije bio povoljan. U svojoj knjizi *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik* (1924.), Tomo Maretić je podvrgnuo kritici sve riječi koje *nisu u narodnom jeziku našem* ili koje se *ne slažu s duhom našega jezika* kako bi što više približio hrvatski i srpski jezik. To su u prvome redu bile riječi njemačkoga podrijetla. Ako se sve to uzme u obzir, lako se može shvatiti zbog čega danas u hrvatskome standardnom jeziku ima malo njemačkih posuđenica.

Od početka devedesetih godina 20. stoljeća pa sve do danas postoji snažna deskriptivistička tendencija koja rezultira objavljivanjem radova o hrvatsko-njemačkim jezičnim dodirima koji obrađuju utjecaje njemačkoga jezika na pojedine mjesne govore na području Hrvatske³. Radovi pokazuju postojanje velikoga broja njemačkih posuđenica u hrvatskim regionalnim govorima. Tako se ipak uza sva puristička nastojanja za lišavanjem hrvatskoga jezika njemačkih riječi velik broj germanizama uspio održati u hrvatskome jeziku. Pretpostavka je da za svaku njemačku posuđenicu koja nije postala činjenicom hrvatskoga standardnoga jezika postoji domaća riječ sa standardnim statusom. U nastavku ovoga rada preispitat će se odnos njemačke posuđenice i hrvatskoga ekvivalenta.

3. Odnos njemačke posuđenice i hrvatskoga ekvivalenta

Prema S. Babiću (1990: 218) strana riječ koja je u jeziku primatelju toliko promijenila svoj glasovni sastav i integrirala se u njemu tako da ju ni poznavaju-

³ Za potrebe ovoga rada analizirani su radovi o njemačkim elementima u mjesnim govorima jugoistočne Slavonije (Talanga 1990), Osijeka (Kordić 1991, Petrović 1994 i 2001), Đurđevca (Piškorec 1991 i 1997), Zagreba (Glovacki-Bernardi 1993 i 1998, Štebih 2002), Šibenika i okolice (Gulin 1993), u razgovornom jeziku Dalmacije (Matulina 1995), slavonskoga mjesta Orubice (Ivanetić 1996), sjevernojadranskog mjesta Bribira (Ivanetić 1997 i 2000), iločkoga govora (Štebih 2003), te u ličkim mjesnim govorima južne Gacke (Dasović i Kranjčević 2003).

telj jezika davatelja ne prepoznaje kao stranu riječ, lakše ulazi u književni jezik, a osobito kada ta riječ u jeziku primatelju nema dobre ili nikakve zamjene. S. Babić nadalje navodi da hrvatski jezik, slijedeći staro hrvatsko purističko pravilo, za strani pojam treba najprije stvoriti svoju riječ, služeći se vlastitim semantičkim i tvorbenim sredstvima, a u slučaju da u tome ne uspije, uzeti tuđicu⁴, koristeći ponajprije grčke i latinske leksičke jedinice. Iz drugih će jezika hrvatski uzeti tuđicu samo ako je to prijeko potrebno i ako se ista lako uklapa u hrvatski jezični sustav (Babić 1995: 61).

Stjepko Težak (1999: 105) navodi tri pravila prema kojima se mogu koristiti tuđe riječi: 1. u slučaju kada ne postoji dobra hrvatska riječ; 2. ako je tuđica već općeprihvaćena i odlično ugrađena u hrvatski jezični sustav; 3. ako su u upotrebi i domaća i posuđena riječ, u stilski obilježenome kontekstu treba dati prednost stranoj riječi, a u neutralnom kontekstu domaćoj. Takva načela vrijede i u hrvatskome jezičnom savjetniku (Barić i dr. 1999: 105).

Kako bi se ispitao odnos njemačke posuđenice prema hrvatskoj istovrijednici, u svrhu ovoga istraživanja analizirani su jednojezični rječnici hrvatskoga jezika *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* autora Vladimira Anića i *Rječnik hrvatskoga jezika* urednika Jure Šonje. Pritom se pokazalo problematičnim vrednovanje statusa posuđenica u rječnicima, jer ih različito tretiraju s obzirom na prostornu i funkcionalnu raslojenost. Usporedivši podatke u rječniku V. Anića s podatcima iz rječnika J. Šonje, pokazalo se odstupanje u vrednovanju jezičnoga statusa pojedinih analiziranih riječi, npr.

Njemačka posuđenica	Veliki rječnik hrvatskoga jezika (Anić)	Rječnik hrvatskoga jezika (Šonje)
pult	–	usvojenica
roleta	razgovorno	usvojenica
senf	usvojenica	kulinarski regionalizam
šank	razgovorno	usvojenica
šperploča	regionalizam	usvojenica

Analizirane su one njemačke posuđenice koje u oba rječnika imaju supstandardni status. Takve se riječi prema načelu zamjenjivosti s hrvatskom riječi mogu svrstati u dvije skupine: prvoj skupini pripadaju riječi za koje ne posto-

⁴ Nazivlje koje se u hrvatskome jeziku rabi za pojmove iz područja jezičnoga posuđivanja, kao *tuđica*, *usvojenica*, *primljenica* itd., neujednačeno se koristi (usp. Muhvić-Dimanovski i Skelin Horvat 2006: 203; Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 210 i dr.). U ovome se radu takvi nazivi navode onako kako ih rabe citirani autori.

ji dobra, adekvatna ili čak nikakva zamjena u hrvatskome standardnom jeziku, dok drugoj skupini pripadaju njemačke posuđenice za koje u hrvatskome standardnom jeziku postoji hrvatski ekvivalent. Nadalje će se analizirati funkcionalna vrijednost njemačke posuđenice u odnosu na hrvatsku riječ.

3.1. Nezamjenjive njemačke posuđenice

Na temelju analize korpusa kod njemačkih posuđenica koje nemaju dobru domaću zamjenu u odnosu na hrvatsku riječ može se ustanoviti sljedeće:

a) Njemačka je posuđenica postala apelativ, npr. riječ **ajnc** označava vrstu kartaške igre i nije zamjenjiva s hrvatskom riječi. Riječ **buhila** označava vrstu kolača, a u rječnicima se daje hrvatski naziv ‘napuhnjača’ koji je višeznačan. Pojam **gemischt** označava vrstu pića, rječnici navode uz opis i riječ **špricer** što je i opet njemačka posuđenica, a i nije sinonim jer u značenju nije potpuno podudarno. **Gojzerica** je ‘teško okovana cipela za skijaše i planinare’, a hrvatski sinonim *okovanka* teško se može smatrati dobrom zamjenom za ovu posuđenicu. **Kremšnita** je naziv za jednu vrstu kolača. **Krigla** nije bilo kakva čaša nego posebna vrsta iz koje se pije pivo, a veže se i za bavorsku, južnonjemačku kulturu. **Kuglof** je vrsta kolača. Izraz **špil** označava snop igraćih karata. **Špricer** je naziv vrste pića. **Štruca** je oblik kruha.

b) Njemačka je posuđenica postala naziv, npr. pojam **anlaser** tehnički je naziv u značenju ‘pokretač’ ili ‘starter’. Potonja je engleska posuđenica, a izraz *pokretač* je višeznačna riječ za koju je potreban situacijski kontekst da bi se znalo o čemu se radi. **Štift** u značenju ‘čavao bez glavice’ uvriježio se kao tehnički naziv. Riječ **štih** ima dva značenja: 1. bod u kartanju i 2. primjesa nekoga svojstva u nečemu; okus/miris, npr. *ima poseban štih*. Pojam **tipla** se rabi u građevinarstvu prilikom bušenja rupa u zidu. To je usadak u koji se navrće vijak, a hrvatska riječ *učvrtnica* ima više značenja od njemačke posuđenice *tipla*.

c) Njemačka je posuđenica jednočlani izraz, a hrvatski ekvivalent višočlani ili opisni što se protivi načelu ekonomičnosti jezičnoga iskaza, npr. za riječ **ablendati** nema hrvatskoga ekvivalenta, već samo opis značenja ‘prigušiti svjetla automobila’. Glagol **blajhati** označava radnju ‘obojati kosu u svjetliju boju’. Ni za sintagmu *blajhana kosa* nema dobre zamjene. Značenje riječi **hauba** možemo samo iskazati opisno: ‘električna naprava u obliku kape za sušenje kose kod trajne ondulacije’⁵. **Restati** znači ‘na poseban način pripremati krumpir’, ne postoji hrvatski ekvivalent. **Roštilj** označava ‘željeznu rešetkastu napravu za

⁵ Riječ *hauba* u hrvatskome jeziku ima i značenje ‘automobilski poklopac’ koji se zbog svoje proširenosti uvrstava u skupinu zamjenjivih riječi.

pečenje mesa na žaru'. Riječ **šah(a)** označava 'kanalizacijski ili vodni otvor u zemlji'. **Štand** je 'prodajno ili izložbeno mjesto na sajmu', sinonim je talijanskoj posuđenici *banak*.

d) Njemačka je posuđenica jednoznačna riječ, te ima uže značenje od hrvatske riječi. Tako je npr. njemačka posuđenica **blenda** preuzeta u hrvatski jezik u više značenja. U rječniku J. Šonje pod ovom natuknicom stoji: 1. zaslon; 2. a) mehanizam ugrađen u objektiv za snimanje koji regulira količinu svjetla na filmskoj vrpici; b) dio kamere i projektora koji se okreće obično iza objektiva i u skladu s frekvencijom snimanja određuje trajanje ekspozicije; c) reflektirajuća ploha kojom se pri snimanju u eksterijeru dosvjetljavaju zasjenjena mjesta na slici; d) scenografski elementi od kojih se sastavljaju djelovi scenografske gradnje ili kojima se prekrivaju praktikabli; e) optički trikovi koji u filmu imaju značaj interpunkcije. Sve natuknice pod 2. ne mogu se shvatiti kao dobra zamjena jer su opisni ekvivalenti, a prilikom opisa upotrebljavaju se opet strane riječi. Hrvatska riječ *zaslon* ima više značenja jer označava i 'zastor' i 'zaklon' i 'paravan' te zapravo samo djelomično odgovara značenju pojma *blenda*. Također glagol **blendati** nema zamjene ni u jednoj hrvatskoj riječi. Hrvatski ekvivalent riječi **gletati** je 'izravnati', ali ta riječ nije toliko precizna kao njemačka posuđenica, jer pod pojmom *gletati* podrazumijevamo samo izravnavanje neravnina na zidu, dok je kolociranje glagola *izravnati* puno šire: izravnati bilo koju površinu (zid, podove, zemlju), predmete i stvari (stolnjak, papir), upotrebljava se u prenesenom značenju (izravnati račune), ujednačiti razlike itd. Riječ **kuta** označava 'radni ogrtač', u rječnicima se navodi opis riječi te izraz *mantil*, koji je njemačka posuđenica, a ima šire značenje od riječi *kuta*.

e) Njemačka posuđenica ulazi u određenu kolokaciju, hrvatska riječ ne ulazi, npr. pojam **špica** se u kolokaciji *špica sezone* uvriježila kao naziv, a isto tako u svijetu filma označava 'popis ekipe filma ili emisije s glavnim sadržajem'. Glagol **štirkati** u rječnicima se označava kao regionalizam, no u nekim kolokacijama on nije zamjenjiv hrvatskom riječi, npr. za *štirkati košulju* ne kaže se *škrobiti košulju*.

f) Njemačka posuđenica ima bolje tvorbene mogućnosti nego hrvatska, npr. za izraz **bajcano drvo** kao ni za glagol **bajcati** ne postoji ekvivalent jer se sintagmu *namočeno drvo* ili glagol *močiti* ne može uzeti kao adekvatnu zamjenu.

3.2. Zamjenjive njemačke posuđenice

Tamo gdje postoje inačice, standardni jezik normom uspostavlja pravila, pa će jednoj inačici dati prednost u odnosu na drugu ili će ih funkcionalno, uporab-

no raspodijeliti. Tako će se jedna rabiti u jednome funkcionalnom stilu, a druga u drugom. Analiza je pokazala da njemačke posuđenice sa supstandardnim statusom pripadaju svim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika. Velik dio njih jesu neutralni regionalizmi, riječi koje su proširene u govornome jeziku, a definiraju se standardnim zamjenama (RHJ 2000), npr. *beštek* – pribor za jelo; *bina* – pozornica; *bruh* – kila; *ceker* – košara; *ceh* – trošak; *fajrunt* – kraj radnoga vremena; *fuliti* – 1. izostajati; 2. nedostajati; *fuširati* – mljeti meso itd. Te su riječi dio razgovornoga stila i nemaju nikakvu dodatnu konotaciju u odnosu na domaću riječ. Neke od njih su ipak produktivnije nego hrvatske inačice. Uz prihvaćene hrvatske izraze *glačalo* i *glačati*, njemačke posuđenice *pegla* i *peglati* daju izraze kao *peglica* ‘vrsta automobila’, *ostati kao pegla* ‘zabezeknuti se’, pa i najnovija sintagma *peglati karticu* ‘prekomjerno upotrebljavati kreditnu karticu’. Njemačke se posuđenice također rabe kao profesionalizmi, npr. *auspuh* – ispuh; *blic* – bljeskalica; *borer* – svrdlo; *bormašina* – bušilica; *bre-nati* – urediti kosu škarama za kovrčanje; *brener* – 1. plinski plamenik; 2. željezna naprava za kovrčanje kose; *dihlung* – brtva; *dizna* – sapnica; *feder* – opruga; *felga* – naplatak; *hauba* – automobilski poklopac; *heftati* – pričvršćivati; *kajla* – klin itd. Zanimljivo je da ove riječi, iako se zapravo radi o stručnim nazivima već odavno više nisu poznate samo u stručnim krugovima već pripadaju općeporabnom jeziku te su u širokoj upotrebi. Jedan dio njemačkih posuđenica može se naći u više funkcionalnih stilova. Npr. riječ *cvikati* može značiti ‘poništitu voznu kartu’ te u tome značenju pripada razgovornomu stilu. Riječ *cvikati* u prenesenom značenju ‘bojati se’ je žargonizam. Glagol *farbati* u neutralnoj upotrebi označava radnju ‘bojati’ i pripada razgovornoj razini, no riječ u prenesenom značenju ‘lagati’ pripada žargonu. Riječ *špek* u razgovornome stilu znači ‘slanina’, ali ima i preneseno značenje ‘salo’ te time spada u žargonizme. Neke njemačke posuđenice isključivo pripadaju žargonizmima, npr. *fuš* – žarg. rad na crno; *fušariti* – žarg. nestručno obaviti posao; *junferica* – žarg. djeвица; *kupleraj* – žarg. svodništvo; javna kuća; *šljaker* – žarg. fizički radnik; *šminker* – žarg. dotjerana osoba itd.

Jedan je dio njemačkih posuđenica postao sastavnicom frazema u hrvatskome jeziku, npr. *biti aptak* – biti spreman; *od cuga* – naiskap, odjedanput; *na eks* – naiskap; *u hipu* – u trenu; *u leri* – u praznom hodu; *od šuba* – odmah, iz prve. Ovi primjeri pripadaju razgovornomu stilu, no neki su frazemi s njemačkom posuđenicom kao sastavnicom i stilski obilježeni: *fasovat svoje* – žarg. dobiti batine; *držati fige* – *pren.* poželjeti sreću; *dobiti fras* – *pren.* uplašiti se; *imati grifa* – *pren.* biti vješt; *zabijati kajlu* – žarg. podmetnuti komu; *imati klike-re* – *pren.* biti pametan; *imati knedlu u grlu* – *pren.* doživjeti neugodu; *dati/do-*

biti korpu – *pren.* odbiti/bititi odbijen; **pun mi je kufer** – *žarg.* dosta mi je; **malo morgen** – *žarg.* nije točno; **ostati paf** – *žarg.* zabezegnuti se; **imati pik na koga** – *žarg.* okomiti se na koga; **pod mus** – *pren.* obavezno; **biti švorc** – *žarg.* nemati novca.

4. Zaključak

Višestoljetni hrvatsko-njemački dodiri rezultirali su velikim brojem njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku. Tek je manji dio postao činjenicom hrvatskoga standardnog jezika što je posljedica svjesne jezične politike koja je bila usmjerena protiv njemačkih riječi u hrvatskome jeziku kako bi se održala samobitnost hrvatskoga jezika. No, kako je norma s jedne strane uvjetovana sustavom i s druge strane govorom, proskribiranje njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku nije uspjelo hrvatski jezik u potpunosti lišiti njemačkih riječi. Analiza je hrvatskih rječnika pokazala da ni leksikografska djela nemaju identično vrednovanje jezičnoga statusa njemačkih posuđenica. U analizi je ustanovljeno nepostojanje dobre zamjene domaćom riječi za jedan dio njemačkih posuđenica. Također je utvrđen i poveći broj njemačkih posuđenica koje s hrvatskim inačicama tvore sinonimske parove te je njihov odnos takav da je hrvatska riječ standardnojezična, a njemačka posuđenica pripada razgovornomu stilu. Treću skupinu čine njemačke posuđenice koje se prema hrvatskoj inačici javljaju u obilježenoj ulozi, a uglavnom se rabe kao žargonizmi. Njemačke posuđenice i u jednom i u drugom slučaju zadovoljavaju sve zahtjeve funkcionalnih stilova. To je bitna pretpostavka da bi jezična komunikacija mogla biti svrhovita i djelotvorna. Sve su ove riječi dio sveukupnoga leksičkoga blaga hrvatskoga jezika, tj. dio su hrvatskoga jezika kao sustava, a u jeziku kao sustavu ništa nije pogrešno, u njemu nema dijalektizama i standardizama, tuđica i domaćih riječi (Barić i dr. 1999: 111).

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR 2005. *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi liber.
- BABIĆ, STJEPAN 1990. Njemačke posuđenice u hrvatskom jeziku. *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Zagreb: Globus: 214–224.
- BABIĆ, STJEPAN 1995. *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine: 61–63.
- BARIĆ, EUGENIJA i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Školske novine.
- DASOVIĆ, MIRJANA; MILAN KRANIČEVIĆ 2003. Germanizmi u čakavskim mjesnim govorima južne Gacke. *Grad Otočac 7*. Otočac: Katedra Čakavskoga sabora pokrajine Gacke: 139–67.

- FRANČIĆ, ANĐELA; LANA HUDEČEK; MILICA MIHALJEVIĆ 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- GLOVACKI-BERNARDI, ZRINJKA 1993. O njemačkim elementima u zagrebačkom govoru i hrvatskom književnom jeziku. Zagreb: *Rječnik i društvo*: 93–96.
- GLOVACKI-BERNARDI, ZRINJKA 1998. *Deutsche Lehnwörter in der Stadtsprache von Zagreb*. Frankfurt/M.: P. Lang.
- GULIN, SLAVKA 1993. Germanismen in der Umgangssprache des Šibeniker Gebietes. Zadar: *Diplomski rad Filozofskog fakulteta u Zadru*. Rukopis.
- IVANETIĆ, NADA 1996. Deutsche Entlehnungen in Orubica/Slawonien. Zagreb: *Zagreber germanistische Beiträge* 7: 87–107.
- IVANETIĆ, NADA 1997. Germanismen in der čakavischen Mundart von Bribir. Zagreb: *Zagreber germanistische Beiträge* 6: 109–129.
- IVANETIĆ, NADA 2000. Germanizmi u jednom čakavskom govoru. Rijeka: *Riječki filološki dani III*: 159–170.
- KESSLER, WOLFGANG 1986. Aus der Dominanz in die Marginalität. Die deutsche Sprache in Kroatien im 19. Jahrhundert. *Deutsche Ostkunde*, 32: 67–79.
- KORDIĆ, SNJEŽANA 1991. Germanizmi u osiječkom govoru danas. U: Andrijašević, M./Vrhovac, I. (izd.) *Prožimanje kultura i jezika*. Zagreb: HDPL, 89–97.
- KRANJČEVIĆ, MILAN 2003. *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan*. Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke. Rijeka: Graftrade.
- MAGNER, THOMAS F. 1966: *A Zagreb kajkavian dialect*: Penn State Studies 18.
- MARETIĆ, TOMO 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati našim jezikom*. Zagreb
- MATULINA, ŽELJKA 1995. Germanizmi u razgovornom jeziku u Dalmaciji. U: *VDG Jahrbuch*, Znanstveni skup „Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu“: 71–81.
- MEDIĆ, IVO 1962. *Kulturno-historijsko značenje i lingvistička analiza njemačkih pozajmljenica kod zagrebačkih obrtnika*. Zagreb: neobjavljena disertacija (rad u rukopisu).
- MUHVIĆ-DIMANOVSKI, VESNA; ANITA SKELIN HORVAT 2006. O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju. Zagreb: *Filologija*, 46–47: 203–215.
- PETROVIĆ, VELIMIR 1994. Esekerski – što je to? *Književna revija*, 1/2. Osijek: Matica hrvatska: 44–52.
- PETROVIĆ, VELIMIR 2001. Essekerisch: das Osijeker Deutsch. *Beiträge zur Sprachinselforschung* 16: Wien, München: Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas.
- PIŠKOREC, VELIMIR 1991. Germanizmi u govoru Đurđevca, U: Andrijašević, M./Vrhovac, I. (izd.) *Prožimanje kultura i jezika*. Zagreb: HDPL, 99–109.

- PIŠKOREC, VELIMIR 1997. *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac in Kroatien*. Frankfurt/M.: P. Lang.
- RAMMELMEYER, MATTHIAS 1975. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*. Wiesbaden.
- SAMARDŽIJA, MARKO 1993. *Jezični purizam u NDH. Jezični savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- SCHNEEWEIS, EDMUND 1960. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*. Berlin: Walter de Gruyter.
- STOJIĆ, ANETA 2006. Der Status deutscher Lehnwörter im Kroatischen. Zagreb: *Zagreber germanistische Beiträge*. Beiheft 9: 37–49.
- STRIEDTER-TEMPS, HILDEGARD 1958. *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- ŠOJAT, ANTUN i dr. 1998. *Zagrebački kaj: govor grada i prigradskih naselja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. IX.
- ŠONJE, JURE i dr. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.
- ŠTEBIH, BARBARA 2002. Germanizmi u zagrebačkom govoru. Zagreb: *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 5/6: 31–36.
- ŠTEBIH, BARBARA 2003. Adaptacije germanizma u iločkom govoru. Zagreb: *Raspriprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29: 293–323.
- TALANGA, TOMISLAV 1990. Germanizmi naši svagdašniji. *Godišnjak OMH Vinokovci* 8 (12): 129–162.
- TEŽAK, STJEPKO 1999. *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. Zagreb: Tipex.
- TRIVUNAC, MILOŠ 1937. *Nemački uticaji u našem jeziku*. Beograd: Strani Pregled.
- TURK, Marija 1996. Jezični purizam. Rijeka: *Fluminensia*, god. 8 (1–2): 63–79.
- ŽEPIĆ, STANKO 1996. Austrijski njemački u Hrvatskoj. *Đurđevečki zbornik*: 309–319.
- ŽEPIĆ, STANKO 2002. Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien. Zagreb: *Zagreber germanistische Beiträge*, 11: 209–227.

Deutsche Lehnwörter und ihre kroatischen Entsprechungen

Zusammenfassung

Die jahrhundertelange politische und kulturelle Verbindung Kroatiens zur Habsburger Monarchie ermöglichte einen direkten deutsch-kroatischen Sprachkontakt. Die Zahl der deutschen Lehnwörter in der kroatischen Sprache ist jedoch geringer als man vermuten könnte. Der Grund dafür liegt in der Tatsache, dass die kroatische Sprachpolitik bewusst gegen den Einfluss der deutschen Sprache auf die kroatische gerichtet war, indem kroatischen Wörtern in der Standardsprache der Vorrang vor deutschen Entlehnungen gegeben wurde. Trotzdem konnte sich ein Großteil der deutschen Lehnwörter im Substandard erhalten, obwohl ein kroatisches Synonym besteht. In diesem Beitrag wird untersucht, ob diese deutschen Entlehnungen durch ihre kroatischen Äquivalente ersetzbar sind.

Ključne riječi: njemačke posuđenice, hrvatski purizam, hrvatski standardni jezik

Schlüsselwörter: deutsche Entlehnungen, kroatischer Purismus, kroatische Standardsprache

